

Мадмуратова З.Г.

АБДИРАИМ ШАМАТОВДУН ЧЫГАРМАЛАРЫНЫН ТАРБИЯЛЫК МААНИСИ

Мадмуратова З.Г.

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АБДИРАИМА ШАМАТОВА

Z.G. Matmuratova

EDUCATIONAL IMPORTANCE OF WORKS OF ABDIRAIMA SHAMATOVA

УДК:371/35

В данной статье исследованы произведения акына Абдираима Шаматова в воспитании молодежи и его место в народной педагогике.

This article studied the works akin Abdiraim Shamatova in the education of young people and its place in popular pedagogy.

Кыргызстандын түштүк батыш чөлкөмүнөн чыккан элдик акын Абдираим Шаматов өзү жашаган учурда советтик партиялык кызматкерлер тарабынан кысымга алынып, жараткан чыгармалары эч жерден жарык көргөн эмес.

Азыркы учурда С.Дуулатова тарабынан акындын чыгармачылыгы эл оозунан жыйналып, изилденип жана жарык көрүп кеңири окурмандарга жеткирилип олтурат [1], [2].

Кыргыз акындар поэзиясында өз учурунда бааланбай кеткен, бирок калтырып кеткен мурасы азыркы күнгө чейин өз кадырын жоготпой келген элдик акындарга Абдираим Шаматов да кирет.

Акын чыгармачылык көркөм дүйнөсүндө балдарга мүнөздүү болгон же балдардын ар кандай жашына туура келүүчү чакан ырлары, аларга тарбия иретинде санаат-насыят ырларынын мааниси өтө зор.

Акындын ырларында көркөм ой жүгүртүүлөрүндө балдарды билим алууга, бактылуу балалыктын бал таттуу мезгилин ардактоо, тынчтыкты, эркиндикти самап жакшы үмүттөр менен жашап балдардын ак ниет болууга, акындын жүрөгүнөн өргүп чыккан акылы, кеңеши, аталык насааттары ырдалган.

Санаат-насыят ырларынан мисал келтирип кетсек:

*Акчага сатып жаныңды,
Арамдан таап мал кылба.
Атасын тилдеп токмоктоп,
Аялдын көөнүн калтырып,
Душманга сырың алдырба.
Ичиңе кекти сактаба,
Ийрини түз деп жактаба.
Жаның чыгып кеткенче,
Жамандарды жактаба.
Калкыңа жаман көрүнүп,
Караны жууп актаба – дейт*

Мында эми өсүп келе жаткан балдарды тарбиялоодо өтө керектүү, өтө өзөктүү сөздөр айтылып жатат.

Ичиңе кекти сактаба

Ийрини түз деп мактаба.

деп айткан саптарында эле эки үзүм сөзүндө кандай гана маанилүү ой пикир жатат. Ушул биз жашап жаткан заманга да дал келгендиги менен бул акындын ырлары башка акын жазуучулардан айырмаланып турат.

Ичиңе кекти сактаба

– мында адам баласынын кекчилдиктен алыс болуусун же өсүп келе жаткан балага түздөн түз оң таасир берип чоң жол ачып берүү, анын кекчи болуусу кек сактасаң акыры жамандык менен бүтөрүү анык.

Ийрини түз деп мактаба

– мында да күнөөлүү адамды ак деп бейкүнөө байкушту каралабай ак бол, ак ниет бол деп урпактарына айтып кеткен өлбөс өчпөс сабагы деп эсептейби.

Дагы акындын мындан тышкары өкүнүч, арман, жакшы аял, жаман аял, ала-тоо, улгайган жеңелерине, жаш кыздарга ж.б.у.с. көптөгөн чыгармалары бизге белгилүү болгон.

Ар бир чыгармасы өзгөчө маани маңызга өзүнчө бир бүтүндүккө ээ деп айтсак жаңылышпайбыз. Ошондуктан Лейлек эли бул акындын талантын ашкере баалап, “Лейлек булбулу” деп аташып, анын ырын бүгүнкү күнгө чейин аздектеп жаттап, жатка билгендер бар экендиги талашсыз.

Абдираим Шаматов алгачкы жазма акын гана болбостон коомдук ишмер да болгон. Жаңы замандын келишин башка карапайым адамдар сыяктуу эле чыдамсыздык менен күтүп коллективдештирүүгө активдүү катышкан. Ал атайын адабият жаатында билим алган эмес, редакцияларда иштеген эмес ырларын чөнтөк дептерине жазып эле жеткен жеринде ырдап коюп кете берген, анын үстүнө өмүрүнүн көпчүлүк бөлүгү түрмөдө өтүп ал жерде кагаз чийгенге же бирөөгө бирдемке бергенге тыюу салгандыктан баары ичинде кала берген.

Ошондон улам жазган ырлары белгилүү бир жерде топтолбой Лейлек элинин гана эс тутумунда калган. Алар бул адамды өтө барктап сыйлаганы үчүн анын ырларын ырдап, эл топтолгон жерде эстеп унутпай жүрүшкөн. Ошондой болсо да кыргыз элинин тарыхында даалай ырчылардын жашап өткөндүгү талашсыз. Ошолордун арасында “мен” деген адамдардын гана ысымы эл жүрөгүндө калышы мүмкүн, биз Абдираим Шаматовдун да ырлары ошого тете деп ойлойбуз.

Акындын дагы бир өзгөчөлүк жери чыгармаларында арыз муң же болбосо жашоого өкүнүү болгон эмес, болгону турмуштагы өйдө ылдыйларды ырга салып чагылдырып, бар өмүрүн ырга багындырып алган залкар акын болгон.

Ал элибиздин ак таңдай ырчысы болуу менен бирге, анын балдарга арналган жана балдардын турмушуна туура багыт берип, алардын адамгерчиликтүү көз карашын калыптандырууга көмөк болгон. Ошону менен бирге революцияга чейин ырдаганы оозеки гана болуп, бизге акындын көптөгөн алгачкы ырлары жетпей калды. Революция жаңы чыгып эр ортоңуна жакындап калганда кат таанып, ырларын жаза баштаган. Эгерде Абдираим Шаматовдун бардык ырларын кагазга түшүргөндө көптөгөн том болмок. Акындын чыгармачылык басып өткөн узак мезгилине саресеп салып келгенде ал дайыма элдин оозунда тайманбас чындыкты бетке айткан акын катары кылымдар бою кала берет. Замандаштарынын эскерүүсүндө ал талыкпас акын, шайыр ырчы, айланасындагы адамдарды жогорку инсан катары баалаган адам болгон. Бетке айткан эч тайманбаган мүнөзүнүн артынан ал көп сокку жеп өмүрүнүн көпчүлүк бөлүгү эле түрмөдө өткөн. Эми эле баш көтөрсө күнөөлөй берген жердештерине капа болгон акын түрмөдөн чыгып келип үй-бүлөсүн алып Тажигистанга көчүп кеткен ошону менен ал ошол жактан келбей көз жумган. Анын бир туугандары балдары ушул күнгө чейин ошол жакта жашап жатышат. Эл аралап өмүр таржымасы жөнүндө материал чогултуп, эксперимент өткөрүп жүргөн Сайра Дуулатова болбогондо балким бул акындын (инсандын) чыгармалары азырга чейин бизге белгисиз бойдон жүрсө керек эле деп ойлоймун.

Чындыгында эмне үчүн азыркы күндүн окурмандары, жаштары адабиятка, маданиятка кызуугусу жоголуп атайын программада берилген ырларды жаттоодон зеригет. Эгерде жаттаса да бат эле унутуп коюшат. 70-80 жылдан кийин Абдираим Шаматовдун ырларын төкпөй-чачпай эске тутуп жүргөн карыяларыбыз кайдан билип алышкан? Ал элден,

турмуштан алган таалим-тарбия азыркы элдик педагогикада колдонулуучу атайын билим болсо деп таң каласың.

Акындын дагы мындай күчтүү идеясы, философиялык маанидеги насыяттарында адамгерчилик, турмуш, жашоо, сүйүү, өмүр, өлүм ж.б. ойлору берилип адам баласын жакшыдан үлгү алууга чакырат. Айрыкча акындын аялдарга арналган үгүт-насаат ырларынын кээ биринен аялдардын эң жакшы адам суктанарын адамгерчилүктүү мүнөзүн адамдарды өзүнө тарткан назик кыял-жооруктарын, сезим талдыгын же болбосо турмуштагы терс жактарын, олдоксон аялдарды сүрөттөп эң маанилүү бир сөз менен айтканда ток этер жерине жеткире сүйлөгөн акын болгон деп айтсак жанылышпайбыз.

Ошондой эле Абдираим Шаматовдун ырлары мезгилинде Эл агартуунун өсүп-өнүгүшүндө зор салым кошуп көп жана азыркы мезгилде да Абдираим Шаматовдун чыгармалары жаштарды турмуш чындыгына жана анын ичинде жогорку адеп-ахлактын принциптерге, ар дайым эл-жер, өз Ата Мекени үчүн ак ниет, адилет кызмат кылууга даяр болууга, жолдошчулукка адамдардын ортосунда гумандуу мамиле, моралдык туруктуулукка жана тазалыкка эң жөнөкөйлүккө тарбиялайт жана анын өзүнүн чыгармаларында тарбиялоонун элдик салтын улантуу менен аны өз учурунун шартына ылайык жаңы мазмун, жаңы идеяда байыткандыгы менен баалуу.

Жыйынтыктап айтканда, Абдираим Шаматов өз доорунда колдоого алынбай, бирок анын жараткан чыгармалары көрүнүктүү акындардын чыгармаларынан кем калбаган жана жаш муундарды тарбиялоодо, этнопедагогикада орду бар Лейлек жергесинен чыккан эң көрүнүктүү инсандардын бири экендиги талашсыз.

Адабияттар:

1. Дуулатова С. «Абдираим Шама» Бишкек – 2005.
2. Дуулатова С. «Лейлек булбулу» Бишкек – 2005.
3. Калдыбаева А.Т. «Элдик акындар жана тарбия» Бишкек – 1994.

Рецензент: д.пед.н., профессор Рысбаев С.